

Justitieutskottets betänkande

1976/77:20

med anledning av propositionen 1975/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning vid förundersökning m. m. jämte motioner

Propositionen m. m.

I propositionen 1975/76:202 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.,
3. lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall.

Behandlingen av propositionen har uppskjutits till innevarande riksmöte (JuU 1975/76:40).

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad utskottet anför på s. 11 och 12.

I samband med propositionen behandlar utskottet tre motioner, 1975/76:2529, 1976/77:638 och 1976/77:1045. Motionerna redovisas på s. 10 och 11.

Utskottet har inhämtat lagrådets yttrande över propositionen. Yttrandet fogas som *bilaga 1* till detta betänkande.

Vidare har utskottet inhämtat yttranden över propositionen och lagrådets yttrande såvitt avser 27 kap. 21 § rättegångsbalken från justitiekanslern, riksåklagaren, rikspolisstyrelsen, överbefälhavaren och integritetsskyddskommittén. Remissyttrandena fogas som *bilaga 2* till detta betänkande.

Utskottet har därjämte inhämtat yttrande från konstitutionsutskottet såvitt gäller den grundlagsfråga som upptagits i lagrådets yttrande. Konstitutionsutskottets yttrande (KU 1976/77:1 y) fogas som *bilaga 3* till detta betänkande.

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om rättegångsbalken

dels att nuvarande 27 kap. 17 § skall betecknas 27 kap. 23 §,

dels att 19 kap. 12 § samt 27 kap. 2, 9 och 16 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas sex nya paragrafer, 27 kap. 17–22 §§, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

19 kap.

12 §

Vad i detta kapitel stadgas äge motsvarande tillämpning i fråga om domstols befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel.

Vad i detta kapitel stadgas äge motsvarande tillämpning i fråga om domstols befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel, *om ej annat är särskilt föreskrivet.*

27 kap.

2 §¹

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befättningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller må, med mindre fråga är om brott, *för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år*, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befättningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller må, med mindre fråga är om brott, *som avses i 16 § första stycket punkt 1 eller 2 eller punkt 4, såvitt den hänvisar till någon av dessa punkter*, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

9 §

Är anledning, att försändelse, som må tagas i beslag, skall inkomma till post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt, äge rätten förordna, att försändelsen, när den inkommer, skall kvarhållas, till dess frågan om beslag blivit avgjord. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Förordnande skall meddelas att gälla viss tid, högst en månad, från den dag, då förordnandet delgavs anstaltens föreståndare. I förordnandet skall intagas underrättelse, att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas avsändaren, mottagaren eller annan.

¹ Senaste lydelse 1964:166.

Nuvarande lydelse

När försändelse på grund av förordnande kvarhållits, skall föreståndaren utan dröjsmål göra anmälan hos den som begärt förordnandet; denne har att omedelbart pröva, om beslag skall äga rum.

Kan någon skäligen misstänkas för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, och finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehåves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, äge rätten meddela tillstånd till deras avhörande. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Tillstånd skall meddelas att gälla

Föreslagen lydelse

Kan rättens beslut enligt första stycket ej avvaktas utan allvarlig skada för utredningen, må undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om utredningen avser mord, dråp, människorov eller sådant brott mot 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken, som omfattas av 16 § första stycket, punkt 1, 2 eller 4. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

När försändelse på grund av förordnande kvarhållits, skall föreståndaren utan dröjsmål göra anmälan hos den som begärt förordnandet; denne har att omedelbart pröva, om beslag skall äga rum. I fall som avses i tredje stycket skall anmälan göras hos den som meddelat förordnandet. Denne har att göra sådan prövning som nyss sagts.

16 §²

Kan någon skäligen misstänkas för

- 1. brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år.*
- 2. sabotage, kapning av luftfartyg, luftfartssabotage, olovlig kårverksamhet, spioneri, obehörig befattningsmed hemlig uppgift eller olovlig underrättelseverksamhet.*
- 3. grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling, om smugglingen gällt narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), eller*
- 4. försök, förberedelse eller stämpling till brott mot 13, 18 eller 19 kap.*

² Senaste lydelse 1964:166.

Nuvarande lydelse

viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Om granskning av uppteckning, som ägt rum vid samtals avhörande, äge vad i 12 § första stycket stadgats om undersökning och granskning av enskild handling motsvarande tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

Föreslagen lydelse

brottsbalken som omfattas av punkt 1 eller till brott som avses i punkt 2 eller 3, och är gärningen belagd med straff, får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten enligt detta kapitel, om åtgärden kan antagas ge upplysning av synnerlig vikt för utredningen och det skulle vara förenat med avsevärd olägenhet att på annat sätt erhålla motsvarande upplysning.

Föreligger risk att författare, meddelare eller annan, som enligt 3 kap. tryckfrihetsförordningen eller 9 § radioansvarighetslagen (1966:756) har rätt till anonymitet, skulle röjas genom telefonavlyssning, skall detta beaktas vid prövning av fråga om tillstånd till sådan avlyssning.

17 §

Tillstånd till telefonavlyssning får avse samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Avlyssning av samtal till och från telefonapparat, som ej innehaves av den misstänkte eller brukas huvudsakligen av honom, får äga rum endast om synnerlig anledning förekommer, att avsedd utredning skall vinnas genom åtgärden.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid. Tiden får ej bestämmas längre än som oundgängligen kräves och får ej överstiga en månad från dagen för beslutet. Om förutsättningar för åtgärden ej längre föreligga, skall den omedelbart hävas.

18 §

Fråga om tillstånd till telefonavlyssning upptages på framställning av undersökningsledaren eller åklagaren av

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

tingsrätten för ort, där hovrätt har sitt säte. Tingsrättens domkrets skall därvid motsvara domkretsen för den hovrätt, varunder tingsrätten hör.

Kan rättens tillstånd till telefonavlyssning ej avvaktas utan allvarlig skada för utredningen, får undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om misstanken avser mord, dråp, människorov eller sådant brott mot 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken som omfattas av 16 § första stycket punkt 1, 2 eller 4. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

19 §

För att taga till vara den enskildes intresse i ärende om telefonavlyssning skola finnas gode män till det antal, som föreskrives av regeringen. God man skall vara lagfären. Han utses av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

God man i ärende om telefonavlyssning har ställning av part. Innan beslut om telefonavlyssning meddelas av rätten, skall tillfälle att yttra sig lämnas gode mannen.

Den som fullgör eller har fullgjort uppdrag som god man får ej obehörigen yppa vad han därvid har erfärut. Detta gäller även i förhållande till den misstänkte.

20 §

Avlyssning får ej ske av telefonsamtal mellan den misstänkte och hans försvarare. Framkommer under av-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

*lyssning att fråga är om sådant samtal,
skall avlyssningen avbrytas.*

21 §

*Uppteckning av telefönsamtal får
endast omfatta vad som finnes vara
av betydelse för utredningen.*

*Om granskning av upptagning eller
uppteckning, som har ägt rum vid av-
lyssning av samtal, äger vad i 12 § förs-
ta stycket stadgas om undersökning
och granskning av enskild handling
motsvarande tillämpning. Vad som vid
granskningen ej finnes vara av bety-
delse för utredningen skall omedelbart
förstöras.*

22 §

*På framställning av undersöknings-
ledaren eller åklagaren kan rätten för-
ordna, att expedieringen av samtal till
eller från telefonapparat, som inneha-
ves av den misstänkte eller eljest kan
antagas komma att begagnas av ho-
nom, inställes eller fördröjes, att tele-
fonapparaten avstänges för samtal el-
ler att uppgift från telefonanstalt läm-
nas om samtal, som har expedierats
eller beställts till eller från apparaten.
I fråga om sådan åtgärd äger 16–19 §§
motsvarande tillämpning.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976. Tillstånd till telefonavlyssning som har meddelats enligt äldre lag gäller även efter denna dag, om tillståndet avser brott som omfattas av 27 kap. 16 § i dess nya lydelse. Motsvarande gäller beslag, som har lagts på skriftligt meddelande enligt 3 § lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, och åtgärd enligt 5 § andra stycket samma lag.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

dels att i 1–3, 9, 10, 16 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 13 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §³

Finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen rörande brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, att expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den som skäligen misstänkes för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställas eller fördröjes eller att telefonapparaten avstänges för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas å samtal, som expedierats eller beställts till och från nämnda telefonapparat, äger rätten, på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren, meddela tillstånd till sådan åtgärd.

Giltighetstiden för tillstånd till avhörande av telefonsamtal eller till åtgärd som avses i första stycket må bestämmas till högst en månad från den dag då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Kan det befaras att inhämtande av rättens tillstånd till avhörande av telefonsamtal eller till åtgärd som avses i första stycket skulle medföra sådan tidsutdräkt eller annan olägenhet, som

Kan rättens tillstånd till telefonavlyssning eller åtgärd enligt 27 kap. 22 rättegångsbalken ej avvaktas utan allvarlig skada för utredningen, äga bestämmelserna i 27 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken tillämpning, även om misstanken ej avser brott som anges där.

³ Senaste lydelse 1964:210.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

är av väsentlig betydelse för utredningen, må förordnande om åtgärden meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall**

Härigenom föreskrives att 2–4 §§ lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***2 §**

Finnes det vara av betydelse för att utröna huruvida organisation eller grupp som avses i 20 § andra stycket utlänningslagen (1954:193) planlägger eller förbereder åtgärd som utgör hot mot allmän ordning och säkerhet, får utlänning, som avses i 1 §, underkastas husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Av sådan utlänning får också tagas fingeravtryck och fotografi.

Finnes det vara av betydelse för att utröna huruvida organisation eller grupp som avses i 20 § andra stycket utlänningslagen (1954:193) planlägger eller förbereder gärning som innebär våld, hot eller tvång för politiska syften, får utlänning, som avses i 1 §, underkastas husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Av sådan utlänning får också tagas fingeravtryck och fotografi.

Förordnande om åtgärd enligt första stycket meddelas av polismyndighet. I fråga om sådan åtgärd gäller i övrigt bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken i tillämpliga delar.

3 §

För ändamål som avses i 2 § första stycket kan rätten, om synnerliga skäl föreligger, meddela polismyndighet tillstånd att taga del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves eller eljest kan antagas komma att begagnas av utlänning som avses i 1 §.

Beträffande utlänning som avses i 1 § får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten för ändamål som avses i 2 § första stycket, om synnerliga skäl föreligger.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Rätten kan för ändamål som avses i 2 § första stycket, om synnerliga skäl föreligger, även meddela polismyndighet tillstånd att närmare undersöka, öppna eller granska post- eller telegraf försändelse, brev, annan sluten handling eller paket som har ställts till eller avsänts från utlänning, som avses i 1 §, och som påträffas vid husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning eller som finns hos post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befodringsanstalt.

I tillstånd som avses i andra stycket kan rätten förordna, att i tillståndet avsedd försändelse, som ankommer till befodringsanstalt, skall kvarhållas till dess den närmare undersökts, öppnats eller granskats. Förordnandet skall innehålla underrättelse att meddelande om åtgärden ej får utan tillstånd av den som har begärt åtgärden lämnas avsändaren, mottagaren eller annan.

4 §

Tillstånd som avses i 3 § skall meddelas att gälla viss tid *ej överstigande* en månad. *Tiden räknas, vid tillstånd till telefonavlyssning från den dag tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare och i övriga fall från den dag tillståndet meddelades.*

Fråga om tillstånd *prövas* av Stockholms tingsrätt på yrkande av rikspolisstyrelsen. Rättens avgörande sker genom slutligt beslut. Sådant beslut går omedelbart i verkställighet. *I fråga om förfarandet äger i övrigt bestämmelserna i rättegångsbalken om förfarandet vid rättens prövning av fråga som under förundersökning i brottmål uppkommit om åtgärd enligt 27 kap. 16 § nämnda balk motsvarande tillämpning.*

Tillstånd som avses i 3 § skall meddelas att gälla viss tid. *Tiden får ej bestämmas längre än som oundgängligen kräves och får ej överstiga en månad från dagen för beslutet.*

Fråga om tillstånd *upptages* av Stockholms tingsrätt på *framställning* av rikspolisstyrelsen. Rättens avgörande sker genom slutligt beslut. Sådant beslut går omedelbart i verkställighet. *Vid prövning av fråga om tillstånd till telefonavlyssning gäller i övrigt bestämmelserna i 27 kap. 16 § andra stycket, 17, 19 och 20 §§ samt 21 § första stycket rättegångsbalken i tillämpliga delar.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976.

Motionerna

I den med anledning av propositionen väckta motionen 1975/76:2529 av herr Hermansson m. fl. (vpk) framställs yrkande av innebörd att 27 kap. 17, 18 och 22 §§ rättegångsbalken skall ges följande såsom motionärernas förslag betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

27 kap.

17 §

Tillstånd till telefonavlyssning får avse samtal till och från telefonapparat, som innehås av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Avlyssning av samtal till och från telefonapparat, som ej innehåves av den misstänkte eller brukas huvudsakligen av honom, får äga rum endast om synnerlig anledning förekommer, att avsedd utredning skall vinnas genom åtgärden.

Tillstånd till telefonavlyssning får avse samtal till och från telefonapparat, som innehåves av den misstänkte.

Tillstånd skall ----- omedelbart hävas.

18 §

Fråga om ----- tingsrätten hör.

Tingsrättens nämndemannagrupp skall vid behandling av fråga om tillstånd till telefonavlyssning vara så sammansatt, att däri ingår representanter för vart och ett av de i riksdagen företrädda politiska partierna.

Tingsrätten skall vid medgivande av tillstånd till telefonavlyssning vara enhällig i sitt beslut.

Kan rättens ----- omedelbart upphävas.

22 §

På framställning av undersökningsledaren eller åklagaren kan rätten förordna, att expedieringen av samtal till eller från telefonapparat, som innehåves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställas eller fördröjes, att telefonapparaten avstäng-

På framställning av undersökningsledaren eller åklagaren kan rätten förordna, att expedieringen av samtal till eller från telefonapparat, som innehåves av den misstänkte inställas eller fördröjes, att telefonapparaten avstänges för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas

Regeringens förslag

es för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas om samtal som har expedierats eller beställts till eller från apparaten. I fråga om sådan åtgärd äger 16–19 §§ motsvarande tillämpning.

Motionärernas förslag

om samtal, som har expedierats eller beställts till eller från apparaten. I fråga om sådan åtgärd äger 16–19 §§ motsvarande tillämpning.

I den under allmänna motionstiden i år väckta motionen 1976/77:638 av fru Lindquist (m) hemställs att riksdagen beslutar sådan ändring av den i propositionen föreslagna lagen om ändring i rättegångsbalken att nuvarande möjligheter till telefonavlyssning vid de s. k. majestätsbrotten överförs oförändrade till den nya lagen.

I den under allmänna motionstiden i år väckta motionen 1976/77:1045 av fru Jonäng (c) yrkas att riksdagen beslutar ta avstånd från vad som i propositionen och i lagrådets yttrande däröver sägs om rätten att i brottsutredande syfte utnyttja information om annan brottslighet än den för vilken avlyssningstillstånd givits.

Utskottet*Inledning*

Bestämmelser om telefonavlyssning finns, förutom i rättegångsbalken, i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lagen (1969:36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. och lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall (spaningslagen). Dessa tre lagar har tidsbegränsad giltighet. Härutöver finns bestämmelser om telefonavlyssning i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Vid riksdagsbehandlingen år 1973 av förslag till lag om särskilda åtgärder till förebyggande av vissa våldsdåd med internationell bakgrund (JuU 1973:18, rskr 1973:121) och förslag till lag om fortsatt giltighet av 1969 års lag (JuU 1973:22, rskr 1973:223) uttalade sig riksdagen för en samlad översyn av lagstiftningen om telefonavlyssning. Med anledning härav tillkallades utredningen (Ju 1974:08) om telefonavlyssning för att se över lagstiftningen på området. Utredningen avlämnade i december 1975 betänkandet (SOU 1975:95) Telefonavlyssning, som efter remissbehandling ligger till grund för förslagen i propositionen.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att nuvarande provisoriska regler i 1952 års lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål och 1969 års

lag om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. tas in i 27 kap. rättegångsbalken och ges permanent karaktär. Den samordnade regleringen av möjligheterna till telefonavlyssning föreslås utformad så, att skyddet för den enskildes integritet stärks i olika hänseenden.

Den viktigaste nyheten i förslaget är att för ärenden om telefonavlyssning skall finnas ett antal i särskild ordning utsedda gode män som skall ta till vara den enskildes intresse i ärendet. Sådan god man får ställning av part. Av sekretesskäl måste han ha tystnadsplikt beträffande det han får reda på vid fullgörande av uppdraget.

Föreligger risk att författare, meddelare eller annan, som enligt tryckfrihetsförordningen eller radioansvarighetslagen har rätt till anonymitet, skulle röjas genom telefonavlyssning, skall detta beaktas vid prövning av fråga om tillstånd till sådan avlyssning. Ett uttryckligt förbud att avlyssna telefonsamtal mellan misstänkt och hans försvarare tas också upp i förslaget.

Skärpta regler föreslås vidare när det gäller avlyssning av samtal till och från telefonapparat, som inte innehas av den misstänkte eller brukas huvudsakligen av honom.

Den nya regleringen berör också 1957 års lag och spaningslagen.

Enligt propositionen skulle lagstiftningen träda i kraft den 1 juli 1976.

Ärendets handläggning

Riksdagen beslöt under våren 1976 att till 1976/77 års riksmöte uppskjuta behandlingen av propositionen och den med anledning av propositionen väckta motionen (JuU 1975/76:40). I samband därmed beslöts på utskottets förslag att giltighetstiden för 1952 och 1969 års lagar skulle förlängas till utgången av år 1976 (JuU 1975/76:42, rskr 372).

Under ärendets beredning har utskottet inhämtat lagrådets yttrande över propositionen (bilaga 1) och därefter yttranden från vissa remissinstanser (bilaga 2) och konstitutionsutskottet (bilaga 3) i närmare angivna hänseenden. Med hänsyn till att lagstiftningsärendet icke skulle komma att slutligt behandlas under år 1976 har riksdagen på utskottets förslag beslutat förlänga giltighetstiden för 1952 och 1969 års lagar till utgången av år 1977 (JuU 1976/77:10, rskr 40). Även spaningslagen har givits fortsatt giltighet till utgången av år 1977 (prop. 1976/77:33, JuU 13, rskr 91).

Användningen av uppsamlat material

I lagstiftningsärendet har uppmärksamrats spørsmålet i vad mån material som framkommer vid telefonavlyssning får utnyttjas i fråga om annan brottslighet än den som har föranlett tillståndet till avlyssning. Frågeställningen har samband med de i propositionen föreslagna bestämmelserna i 27 kap. 21 § rättegångsbalken. Enligt första stycket i denna paragraf får uppteckning av telefonsamtal omfatta endast vad som finnes vara av betydelse för ut-

redningen. I paragrafens andra stycke föreskrivs bl. a., att vad som vid granskning av upptagning eller uppteckning, som har ägt rum vid avlyssning av samtal, ej finnes vara av betydelse för utredningen skall omedelbart förstöras.

Utredningen om telefonavlyssning ansåg att vad som framkommer vid telefonavlyssning inte får användas för utredning om annan brottslighet än den som legat till grund för ansökningen om avlyssning. Enligt utredningen ställer sig dock saken något annorlunda om man vid avlyssning får kännedom om ett befarat men ännu ej genomfört brott. I sådant fall bör enligt utredningen avlyssnat material få utnyttjas för att förebygga ett planerat grovt brott även då detta brott inte omfattas av något aktuellt avlyssningstillstånd.

Departementschefen uttalar i propositionen att han i motsats till utredningen anser att de uppgifter som erhållits vid avlyssning under vissa förutsättningar bör få utnyttjas också om de avser annan brottslighet än den som tillståndet avser. Sådant utnyttjande bör dock enligt departementschefen ske synnerligen restriktivt. Det bör vara fråga om brottslighet av sådan grovhet eller art att den hade kunnat läggas till grund för en ansökan om telefonavlyssning. Departementschefen delar utredningens uppfattning att avlyssnat material bör få utnyttjas för att förebygga ett planerat grovt brott, även då detta brott inte omfattas av något avlyssningstillstånd. Gränsdragningen bör enligt hans uppfattning även i detta sammanhang i princip ansluta till tillämpningsområdet för telefonavlyssning. I anslutning härtill framhåller departementschefen att föreskriften i 21 §, att uppteckning av telefonsamtal endast får omfatta vad som är av betydelse för utredningen, tjänar som allmän garanti för ett restriktivt nyttjande av uppsamlat material. Samma syfte har enligt departementschefen bestämmelsen i samma paragraf, att material som vid granskningen inte finnes vara av betydelse för utredningen omedelbart skall förstöras. Förslag till särskild lagreglering av möjligheterna att utnyttja material i de nu beskrivna situationerna upptas inte i propositionen.

Lagrådet ifrågasätter i sitt yttrande över propositionen huruvida det kan anses förenligt med regeringsformen att man utan direkt stöd i lag skulle få utnyttja avlyssnat material för annat ändamål än det som föranlett tillståndet till avlyssningen. De överväganden som kan göras beträffande detta spörsmål talar enligt lagrådets mening starkt till förmån för den tolkningen av hithörande grundlagsbestämmelser att lagstöd måste finnas både för anskaffande och för utnyttjande av sådant material som det här är fråga om. Lagrådet anser vidare att oavsett regeringsformens innebörd sakliga skäl talar för att man i lag reglerar frågan i vad mån avlyssnat material får utnyttjas när det gäller annan brottslighet än den som föranlett tillståndet till avlyssning. Härvidlag framhåller lagrådet att det under alla förhållanden ligger klart bäst i linje med andan bakom berörda bestämmelser i regeringsformen att lagformen används när det gäller en ordning som – i den mån den

ger rätt till utnyttjande av avlyssnat material – kan göra enskildas ställning särskilt utsatt och sårbar. Speciell uppmärksamhet förtjänar enligt lagrådet det förhållandet att en del personers förehavanden kan bli föremål för insyn, trots att ingen som helst rättslig prövning skett beträffande det berättigade i att göra intrång i just deras rätt till telehemlighet. Vidare måste det enligt lagrådet vara av väsentligt värde för de tillämpande myndigheterna att de kan basera sitt handlande på uttryckliga regler. Lagrådet pekar också på en praktisk komplikation, som följer av propositionens uppläggning i denna del. Om behovet av att utnyttja information, som framkommer vid telefonavlyssning, erkänns som berättigat även i nu åsyftade fall, synes enligt lagrådet informationen också böra få upptecknas och dokumentation eljest bevaras i dessa delar. Om detta förhindras genom föreskrifterna i 21 §, riskerar man enligt lagrådet dels att det kan uppkomma oklarhet om ett telefonsamtals verkliga innebörd, dels att viktiga detaljer i vad som sagts kan gå förlorade. Enligt lagrådet kan sådana svårigheter knappast undvikas utan att uttryckliga regler för de här uppmärksammade fallen ges i lagtexten.

I fråga om utformningen av de bestämmelser som sålunda enligt lagrådets mening är påkallade uttalar lagrådet att material är sådan att skäl kan anföras för att dylika lagregler borde arbetas fram under förhållanden, som ger större rådrum än vad som har stått till buds vid lagrådsgranskningen i förevarande lagstiftningsärendet. Lagrådet har dock funnit sig böra utarbeta en lagtext, som syftar till att tillgodose de synpunkter som lagrådet tidigare anförte. Riktpunkten har därvid enligt lagrådet varit att åstadkomma en lösning, som sakligt i stort sett sammanfaller med det av departementschefen åsyftade praktiska resultatet. När det gäller att utnyttja material från telefonavlyssning för att förhindra planerade brott, har lagrådet emellertid funnit naturligt att anknyta till gällande lagstiftnings gränsdragning vid kriminalisering av underlåtenhet att avslöja brott (se 23 kap. 6 § brottsbalken). Lagrådet understryker, att material från telefonavlyssning bör få användas i något mindre begränsad utsträckning, när det gäller att förebygga skada – vare sig fråga är om skada på person eller på egendom av betydelse – än när det gäller att beivra redan begångna brott. I det senare hänseendet är det med andra ord oftare försvarligt att underlåta åtgärd än när enskilda individers väl och ve står på spel eller eljest väsentliga intressen hotas genom brott som förestår.

Från sålunda redovisade utgångspunkter föreslår lagrådet att 21 § utbyggs med ett tredje stycke av följande lydelse:

”Har genom telefonavlyssning vunnits kännedom eller väckts misstanke om annan förekommen brottslighet än den som föranlett tillstånd till avlyssningen eller om brottslighet som är förestående, får utan hinder av första och andra styckena vad sålunda framkommit upptecknas och läggas till grund för åtgärd i brottsutredande eller brottsförebyggande syfte.

1. när brottsligheten är sådan som anges i 16 §.

2. när i annat fall brott som är å färde är sådant att underlåtenhet att avslöja brottet är belagd med straff, eller

3. när det eljest med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse framstår som oförsvarligt att underlåta åtgärd.”

Härutöver nämner lagrådet en möjlighet att ytterligare komplettera regleringen, för den händelse det skulle anses motiverat att skapa särskilda garantier för att de fall som avses i tredje stycket 2 och 3 behandlas med önskvärd restriktivitet. En kompletterande bestämmelse skulle enligt lagrådet kunna upptas i ett fjärde stycke i 21 § och ges innehållet att i fall som avses i tredje stycket 2 och 3 skall, innan åtgärd vidtas, riksåklagarens tillstånd till åtgärden inhämtas, om ej fara är i dröjsmål, samt att, om åtgärd vidtagits utan riksåklagarens tillstånd, anmälan därom omedelbart skall göras till riksåklagaren, vilken äger föreskriva hur vidare skall förfaras.

I konstitutionsutskottets yttrande till justitieutskottet såvitt gäller den grundlagsfråga som upptagits i lagrådets yttrande berörs inledningsvis den delvis ändrade lydelse som hithörande bestämmelser i regeringsformen har fr. o. m. den 1 januari 1977. I frågan om regeringsformen kräver stöd i lag för utnyttjande av avlyssnat material uttalar konstitutionsutskottet att det – även om grundlagsreglerna inte uppställer ett direkt krav i berört hänseende – enligt utskottets mening får anses bäst överensstämma med syftet med integritetsskyddet i regeringsformen att grundläggande bestämmelser ges i lag om hur och i vilken omfattning information som erhållits genom telefonavlyssning får utnyttjas.

Av de remissinstanser som justitieutskottet hört ställer sig rikspolisstyrelsen, överbefälhavaren och integritetsskyddskommittén bakom lagrådets uppfattning att bestämmelser i ämnet bör ges genom lagstiftning. Även justitiekanslern (JK) är positiv till att lagreglering sker. Riksåklagaren (RÅ) synes närmast anse att regeringsformen inte uppställer krav på lagstiftning. Samtidigt menar han dock att lagstiftning kan vara till ledning och stöd för de rättstillämpande myndigheterna.

Enligt utskottets mening talar de ovan redovisade synpunkterna starkt för att en ny lagstiftning om telefonavlyssning också bör innefatta reglering av frågan i vad mån avlyssnat material får utnyttjas när det gäller annan brottslighet än den som föranlett tillståndet till avlyssning.

Som framgår av redogörelsen i det föregående har lagrådet lagt fram förslag till lagtext i nu angivet hänseende och därjämte påvisat en möjlighet att komplettera reglerna med en föreskrift om särskild prövning av RÅ i vissa fall för att nå önskvärd restriktivitet och enhetlighet i tillämpningen. Under utskottets remissbehandling har yppats skilda meningar om de lösningar lagrådet förordat. Sammanfattningsvis innehåller remissyttrandena i denna del följande.

JK ansluter sig till den av lagrådet föreslagna lagtexten samtidigt som han betonar att värdet av lagregleringen väsentligt reduceras genom att uppsamlingsstadgandet i punkt 3 är mycket vagt. Han vänder sig vidare

mot att lagrådets lagtext anger att materialet får "upptecknas och läggas till grund för åtgärd i brottsutredande eller brottsförebyggande syfte" när, enligt JK:s mening, lagstiftaren inte bör reglera frågan om materialet får "läggas till grund för åtgärd -- --". Regleringen bör enligt JK enbart ta sikte på "uppteckningen". JK är också tveksam till lagrådets förslag om RÅ-prövning i vissa fall. I alla händelser bör inte föreskrivas att JK – som utövar tillsyn över RÅ – skall inhämta tillstånd av RÅ.

RÅ anser att lagrådets förslag innebär en betydande utvidgning av hittillsvarande strikta praxis och han ställer sig tveksam till utvidgningen. Lagreglerna borde enligt RÅ arbetas fram under förhållanden som ger större rådrum. RÅ avstyrker lagrådets förslag. Han framhåller vidare att de här aktualiserade problemen inte är begränsade till telefonavlyssning. Samma svårigheter kan enligt RÅ uppkomma vid andra tvångsmedel såsom brevkontroll, husrannsakan eller ingripande enligt den s. k. bevissäkringslagen. En lagstiftning bör enligt RÅ föregås av noggranna överväganden som bör syfta till en generell lösning för olika typer av tvångsmedel. Han har ingen erinran mot förslaget till RÅ-prövning.

Rikspolisstyrelsen ansluter sig till lagrådets förslag. Den föreslagna RÅ-prövningen finner styrelsen dock onödig och tillägger att det måste anses felaktigt att i de fall ansvaret för förundersökningen ligger hos polismyndighet överföra befogenheter från polismyndighet till annan myndighet.

Överbefälhavaren tillstyrker att 27 kap. 21 § rättegångsbalken kompletteras med ett tredje stycke enligt lagrådets förslag.

Integritetsskyddskommittén uttalar först – i enlighet med den ståndpunkt kommittén intog i sitt remissyttrande över utredningens betänkande – dels att uppsamlat material inte bör få användas för utredning om annan brottslighet än den som föranlett telefonavlyssningen, dels att materialet bör få utnyttjas för att förebygga planerat brott även om det inte omfattas av avlyssningstillståndet. Därefter uttalar kommittén att den – under förutsättning av stor restriktivitet vid användningen av material rörande "annan förekommen brottslighet" – inte har något att erinra mot lagrådets förslag. Kommittén anser det vara tveksamt om punkt 3 bör ges ett så tånjbart innehåll. Lagrådets förslag till RÅ-prövning bör enligt kommittén lagfästas.

Här bör också nämnas motionen 1976/77:1045, vari yrkas att riksdagen skall ta avstånd från departementschefens och lagrådets uttalanden om rätten att i brottsutredande syfte utnyttja information om annan brottslighet än den för vilken avlyssningstillstånd givits.

Enligt utskottets mening kan flera omständigheter åberopas för att godta de av lagrådet förordade lösningarna såvitt gäller den här behandlade problematiken. Lagrådet har emellertid självt uttalat att materialet är sådan att skäl kan anföras för att lagreglerna borde arbetas fram under förhållanden som ger större rådrum än vad som stått till buds vid lagrådsgranskningen. Skilda meningar om lagstiftningens innehåll har också yppats under utskottets remissbehandling av lagrådets förslag. Härtill kommer det av bl. a.

RÅ berörda sambandet med regleringen av andra tvångsmedel; de aktualiserade problemen är inte begränsade till telefonavlyssning, utan samma svårigheter kan uppkomma vid andra tvångsmedel såsom brevkontroll, husrannsakan eller ingripande enligt bevissäkringslagen. Detta samband synes enligt utskottets mening vara sådant att man bör eftersträva en generell lösning för olika typer av tvångsmedel. En så vittsyftande lagstiftning kräver emellertid ett helt annat beslutsunderlag än det som nu föreligger och bör utarbetas under andra former än inom ramen för ett utskotts ärendebehandling.

Det anförda leder utskottet till uppfattningen att ärendet bör återgå till regeringens kansli för översyn och ytterligare överväganden. Översynen bör – med det undantag som framgår av det följande – omfatta samtliga i propositionen upptagna förslag, varvid bör beaktas de erinringar som anförts av lagrådet. Även motionsförslagen bör självfallet övervägas. Beträffande den ovan berörda frågan om möjligheterna att utnyttja material för annat ändamål än det som föranlett ingripande bör också eftersträvas att åstadkomma en lagreglering som omfattar även övriga tvångsmedel. Det bör ankomma på regeringen att besluta om formerna för den av utskottet förordade översynen.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges regeringen till känna.

Användningen av tvångsmedel enligt spaningslagen

Som en förutsättning för användandet av de i spaningslagen angivna tvångsmedlen gäller enligt 2 § att ingripandet finnes vara av betydelse för att utröna huruvida terroristorganisation eller terroristgrupp planlägger eller förbereder åtgärd som utgör hot mot allmän ordning och säkerhet. Utskottet anförde i sitt betänkande, JuU 1975/76:15, med anledning av förslaget till spaningslagen att den föreslagna 2 § var mera generellt utformad än föreskriften om förutsättningarna för avvisning och utvisning i 20 § utlänningslagen. Enligt utskottet kunde det sålunda synas som om lagrummet skulle ge möjlighet till ingripanden för att förebygga också andra brott mot allmän ordning och säkerhet än våld, hot eller tvång för politiska syften. Utskottet uttalade att ett så vidsträckt tillämpningsområde för bestämmelsen självfallet inte var avsett och förutsatte att denna fråga skulle övervägas närmare i samband med prövningen av utredningens förslag till nya regler om telefonavlyssning.

I propositionen uttalar departementschefen att han delar uppfattningen att 2 § inte är avsedd att tillämpas i vidare mån än utskottet har anförat. Han förordar därför att paragrafen ges den lydelse som framgår av förslaget till ändring i nämnda lag.

Utskottet tillstyrker den i propositionen föreslagna lydelsen av 2 §. Den nu berörda lagändringen, som syftar till att stärka den enskildes rättssäkerhet, bör träda i kraft så snart som möjligt.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen såvitt gäller det genom propositionen 1975/76:202 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall på det sätt bifaller propositionen att riksdagen antar följande

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall**

Härigenom föreskrives att 2 § lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 §

Finnes det vara av betydelse för att utröna huruvida organisation eller grupp som avses i 20 § andra stycket utlänningslagen (1954:193) planlägger eller förbereder *åtgärd som utgör hot mot allmän ordning och säkerhet*, får utlänning, som avses i 1 §, underkastas husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Av sådan utlänning får också tagas fingeravtryck och fotografi.

Finnes det vara av betydelse för att utröna huruvida organisation eller grupp som avses i 20 § andra stycket utlänningslagen (1954:193) planlägger eller förbereder *gärning som innebär våld, hot eller tvång för politiska syften*, får utlänning, som avses i 1 §, underkastas husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Av sådan utlänning får också tagas fingeravtryck och fotografi.

Förordnande om åtgärd enligt första stycket meddelas av polismyndighet. I fråga om sådan åtgärd gäller i övrigt bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft fyra veckor efter den dag, då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

2. att riksdagen med avslag på propositionen i de delar den inte omfattas av utskottets hemställan under 1 samt på motionerna 1975/76:2529, 1976/77:638 och 1976/77:1045 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av lagstiftningen om telefonavlyssning och andra tvångsmedel.

Stockholm den 16 februari 1977

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Mattson (s), herrar Jönsson i Malmö (s), Johansson i Växjö (c), Nygren (s), fru Bergander (s), herr Ransskog (c), fru Andersson i Kumla (s), herrar Winberg (m), Pettersson i Helsingborg (s), fru Wiklund (c), fru André (c), fru Johnsson (c), herr Klöver (s) och fru Andrén (fp).

Bilaga 1

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1976-10-07

Närvarande: justitierådet Hult, regeringsrådet Simonsson, justitierådet Mannerfelt, justitierådet Welamson.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll 1975/76:30 vid sammanträde den 1 juni 1976 med riksdagens justitieutskott har utskottet beslutat inhämta lagrådets yttrande över propositionen 1975/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning vid förundersökning m. m.

Ärendet har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Björn Edqvist.
Lagrådet avger följande yttrande.

1. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

27 kap.

Rubriken

Enligt lagrådets mening har utredningen om telefonavlyssning anført goda skäl för förslaget att rubriken till 27 kap. skall ges lydelsen "Om beslag och telefonavlyssning" (s. 163). Då någon avgörande invändning mot förslaget ej framkommit under remissbehandlingen (jfr s. 233), förordas att detta genomförs.

9 §

Såsom förutsättning för att undersökningsledaren eller åklagaren skall äga förordna om kvarhållande av försändelse uppställs i det nya tredje stycket bl. a., att rättens beslut ej kan avvaktas "utan allvarlig skada för utredningen". Huruvida någon skada för utredningen faktiskt uppkommer, för den händelse rättens beslut avvaktas, kan emellertid uppenbarligen sällan bedömas på förhand. Förutsättningen skada bör därför enligt lagrådets mening utbytas mot risk för skada.

17 §

Första stycket första meningen är enligt motiven (s. 44) avsedd att ange ramen för vilka telefonapparater som överhuvud får avlyssnas. Andra meningen i samma stycke åsyftar att ställa upp skärpta krav för att avlyssning skall få anordnas beträffande vissa apparater. Det framgår klart av motiven,

att tanken är att sistnämnda apparater måste falla inom den ram som dras upp genom första meningen, dvs. fråga måste vara om apparat som den misstänkte kan antagas komma att begagna, låt vara endast tillfälligt eller som en av många nyttjare (jfr s. 45 andra stycket). Den föreslagna lagtexten utvisar emellertid inte klart, att bestämmelsen i andra meningen har den nu angivna snäva innebörden. Meningen täcker nämligen, språkligt sett, även apparat som den misstänkte själv ej innehar och ej heller antages komma att begagna. Man skulle alltså av lagtexten kunna förledas att tro, att andra meningen tillåter att under där angiven förutsättning avlyssning anordnas även beträffande apparat *till* vilken den misstänkte påräknas ringa men vilken han ej är innehavare av och ej heller antages komma att begagna i lagens mening; den misstänkte "begagnar" uppenbarligen bara den apparat i vilken han själv talar. För att klargöra att andra meningen avser endast fall, som inryms inom första meningens ram, bör i andra meningen ordet "dock" inskjutas efter den föreslagna lagtextens ord "får".

I anslutning till det sagda bör framhållas att – under särskild förutsättning – avlyssning kan komma i fråga beträffande apparat, *till* vilken den misstänkte påräknas ringa men vilken han ej kan förväntas begagna själv; situationen kan bli aktuell när den misstänkte avvikit och håller sig dold. Förutsättningen är då att den misstänkte alltså kan anses vara innehavare av apparaten, i egenskap av abonnent eller såsom tillhörande ett hushåll vars medlemmar normalt använder apparaten. Innehavet bör alltså ej anses upphöra därför att den misstänkte under den tid han håller sig undan ej påräknas begagna apparaten. Dylik misstänkt kan komma att söka telefonkontakt med hemmavarande hustru eller annan närstående, och för spänning värdefulla uppgifter kan framkomma under sådant samtal.

18 §

Första meningen i paragrafens andra stycke bör ändras på motsvarande sätt som lagrådet har förordat beträffande 9 § tredje stycket.

19 §

Enligt propositionen kan god man ha att beakta även intresset hos annan enskild än den misstänkte. Med hänsyn härtill synes den obestämda formen "enskilds" vara att föredraga framför "den enskildes". Eftersom uppenbarligen endast legitima intressen skall beaktas, föreslår lagrådet vidare att "intresse" utbyts mot "rätt". (Jfr 15 kap. 31 § giftermålsbalken, 18 kap. 3 § och 20 kap. 37 § föräldrabalken och 21 kap. 7 § rättegångsbalken.)

20 §

I och för sig är det tänkbart, att man vid telefonavlyssning kan komma att lyssna till samtal mellan försvarare och annan för brott misstänkt än

den som misstänks för det med telefonavlyssningen avsedda brottet. Med hänsyn härtill föreslår lagrådet, att uttrycket "den misstänkte" utbyts mot "misstänkt". (Jfr formuleringen på s. 1 i propositionen: "Ett uttryckligt förbud att avlyssna telefonsamtal mellan misstänkt och hans försvarare tas också upp i förslaget.")

21 §

Enligt första stycket i denna paragraf får uppteckning av telefonsamtal omfatta endast vad som finnes vara av betydelse för utredningen. I paragrafens andra stycke föreskrivs bl. a., att vad som vid granskning av upptagning eller uppteckning, som har ägt rum vid avlyssning av samtal, ej finnes vara av betydelse för utredningen skall omedelbart förstöras.

Nu återgivna föreskrifter äger nära samband med spørsmålet i vad mån material, som framkommer vid telefonavlyssning, får utnyttjas i fråga om annan brottslighet än den som har föranlett tillståndet till avlyssning. När föredragande departementschefen behandlar detta spørsmål i propositionen (s. 39 och 40), hänför han sig till tre kategorier av brottslighet, nämligen dels brottslighet som har direkt samband med den förundersökning som har föranlett tillståndet, dels annan förekommen brottslighet och dels planerad brottslighet.

Beträffande den första av dessa kategorier anser departementschefen, att vid telefonavlyssning uppsamlat material som rör sådan brottslighet bör få användas. I den mån det är fråga om brott, vars utredande har betydelse för utredningen rörande det brott som föranlett tillståndet till telefonavlyssning – något som särskilt är tänkbart beträffande olika former av medverkan – är det också tydligt att materialet måste få användas. Sådant material får, såsom varande "av betydelse för utredningen" i paragrafens mening, upptecknas enligt paragrafens första stycke och skall inte enligt andra stycket förstöras vid granskningen av upptagning eller uppteckning.

I fråga om den andra kategorin, annan förekommen brottslighet, anser departementschefen, att de uppgifter som har erhållits vid avlyssning bör få utnyttjas under vissa förutsättningar. Sådant utnyttjande bör emellertid enligt departementschefen ske synnerligen restriktivt. Det bör vara fråga om brottslighet av sådan grovhet eller art, att den hade kunnat läggas till grund för en ansökan om telefonavlyssning.

Angående kategorin planerade brott uttalar departementschefen, att avlyssnat material bör få utnyttjas för att förebygga planerat grovt brott. Gränsdragningen bör enligt departementschefens uppfattning även i detta sammanhang *i princip* ansluta till tillämpningsområdet för telefonavlyssning; beträffande reservationen "i princip" jfr s. 153 första stycket. Departementschefen framhåller vidare att föreskriften, att uppteckning av telefonsamtal endast får omfatta vad som är av betydelse för utredningen, tjänar som allmän garanti för ett restriktivt utnyttjande av uppsamlat material. Samma

syfte har enligt departementschefen bestämmelsen, att material som vid granskningen inte finnes vara av betydelse för utredningen skall omedelbart förstöras.

Vad som vid telefonavlyssning framkommer beträffande brottslighet tillhörande någon av de båda senast behandlade kategorierna är inte av betydelse för utredningen rörande det brott som har föranlett tillståndet till telefonavlyssning. Enligt 21 § får materialet därför inte upptecknas, och har upptagning eller uppteckning därav skett, skall den enligt samma paragraf omedelbart förstöras. En befogenhet för polis- och åklagarmyndigheterna att över huvud taget utnyttja vid telefonavlyssning framkommet material för att beivra eller förhindra brottslighet av nu aktuellt slag kommer att sakna stöd i uttryckliga lagregler. I detta hänseende anknyter den i propositionen föreslagna ordningen till gällande rätt, i det att denna inte anses helt ha uteslutit möjligheten att utnyttja material från telefonavlyssning i fråga om annan brottslighet än den som givit upphov till avlyssningen.

När nu en tämligen genomgripande omarbetning av regleringen angående telefonavlyssning är i fråga, måste emellertid uppmärksammas, huruvida det kan anses förenligt med regeringsformen (RF) att man utan direkt stöd i lag skulle få utnyttja avlyssnat material för annat ändamål än det som föranlett tillståndet till avlyssningen. Enligt 2 kap. 3 § RF är varje medborgare skyddad mot att myndighet utsätter honom – såvitt nu är av intresse – för intrång i hans teleförbindinger eller för hemlig avlyssning. Till denna bestämmelse ansluter 8 kap. 3 § RF, vari stadgas att föreskrifter avseende ingrepp i enskildas personliga förhållanden skall meddelas genom lag. Av paragrafens fortsättning framgår, att till dylika föreskrifter hör sådana som begränsar de fri- och rättigheter och det skydd i övrigt som enligt 2 kap. 1–3 §§ RF tillkommer svensk medborgare. Kravet på lagform gör sig dock icke gällande förrän frågan om reglering av sådant ämne kommer upp efter RF:s ikraftträdande (punkt 6 första meningen i RF:s övergångsbestämmelser; jfr prop. 1973:90 s. 301, varav framgår att kravet på lagform uppkommer oavsett om fråga är om skärpning eller om lindring i ingreppet).

Vid tolkningen av 2 kap. 3 § RF – som i sin tur återverkar på räckvidden av det krav på lagform som följer av 8 kap. 3 § andra stycket RF – uppkommer frågan, vad som skall anses inbegripet under ”intrång i hans teleförbindinger eller hemlig avlyssning”.

En möjlighet är att anse, att det åsyftade intrånget ej avser annat än själva *anskaffandet* av material. Anses så vara fallet, ställs man inför något ovissa spörsmål vad RF bör anses stadga i fråga om en författningsmässig reglering av själva *utnyttjandet* av framskaffat material. Kan utnyttjandet, ehuru det ansetts falla utanför 8 kap. 3 § andra stycket RF, likväl hänföras till samma stadgandes första stycke? Eller är utnyttjandet ett sådant ämne som regeringen äger ge föreskrifter om enligt 8 kap. 13 § första stycket RF? En annan fråga är, om vid en omreglering av avlyssningsinstitutet utnyttjandet kan förbli helt lämnat utan författningsbestämmelser, varvid skulle

vara överlämnat åt rättstillämpningen att med stöd av närmast nödrättsliga grundsatser lösa uppkommande spörsmål; tvivelaktigt är i så fall i vad mån dylika allmänna grundsatsers tillämpning röner inverkan genom enbart motivedes gjorda uttalanden.

En annan möjlig tolkning av 2 kap. 3 § RF är, att det intrång som i följd av det stadgandet jämfört med 8 kap. 3 § andra stycket RF måste ha stöd i lag avser inte bara anskaffandet utan även utnyttjandet av avlyssnat material.

RF:s förarbeten – liksom förarbetena till nu vilande grundlagsändringar rörande fri- och rättigheter – synes ej lämna någon vägledning för valet mellan de båda tolkningsalternativen. Att både anskaffande och ett senare begagnande av information om privata angelägenheter har betydelse för rättsskyddet för den personliga integriteten har emellertid betonats av integritetsskyddskommittén, vars synsätt lämnats utan erinran vid den fortsatta behandlingen av dess förslag (se SOU 1970:47 t. ex. s. 58, jfr s. 45 och SOU 1974:85 s. 57 samt vidare prop. 1975:19 och JuU 1975:12). Erinras bör också om kommitténs uttalande, att vad rättsordningen kan komma att innehålla i fråga om förbud mot begagnande av kännedom om annans privatliv kan få betydelse för skyddet mot integritetskränkningar (SOU 1970:47 s. 59). Lagrådet vill för sin del understryka, att intensiteten i det intrång som genom telefonavlyssning sker i den avlyssnades integritet i väsentlig mån beror just på hur det avlyssnade materialet får utnyttjas till den avlyssnades nackdel. Detta gäller helt allmänt. Ett speciellt läge förtjänar att särskilt framhållas. Det gäller det fallet att den som avlyssnas på berörd apparat är en annan person än den som misstänks för brott och vars förhållanden varit under rättslig bedömning, när tillstånd gavs till telefonavlyssning. Man kan ställa frågan vilket värde RF:s principiella skydd för ”varje medborgare” (2 kap. 3 § RF) egentligen skulle ha för den utomstående, om det som han yppar vid telefonsamtal kan användas emot honom trots att stöd i lag saknas för sådan användning av de vid avlyssningen uppsnappade informationerna. Det sist anförda bör ses bl. a. i belysning av att även för allmänheten tillgängliga telefonapparater kan bli avlyssnade.

Vad som sålunda kan anföras beträffande de två tolkningsalternativen talar enligt lagrådets mening starkt till förmån för alternativet att lagstöd måste finnas både för anskaffande och för utnyttjande av materialet. Det föreliggande lagstiftningsärendet gör det emellertid inte alldeles nödvändigt att ställa den berörda tolkningsfrågan på sin spets. Oavsett RF:s innebörd härutinnan talar nämligen sakliga skäl för att man i lag reglerar frågan i vad mån avlyssnat material får utnyttjas när det gäller annan brottslighet än den som föranlett tillståndet till avlyssning.

Först är härvid att framhålla att det under alla förhållanden ligger klart bäst i linje med andan bakom berörda bestämmelser i RF, att lagformen används när det gäller en ordning som – i den mån den ger rätt till utnyttjande av avlyssnat material – kan göra enskildas ställning särskilt utsatt och sårbar. Speciell uppmärksamhet förtjänar det förhållandet att en del personers fö-

rehavanden kan bli föremål för insyn, trots att ingen som helst rättslig prövning skett beträffande det berättigade i att göra intrång i just deras rätt till telehemlighet.

Vidare måste det vara av väsentligt värde för de tillämpande myndigheterna att de kan basera sitt handlande på uttryckliga regler. Endast i motiv uttryckta riktlinjer – delvis avsedda att gälla "i princip" – kan ställa enskilda beslutsfattare inför ytterst vanskliga avvägningsfrågor och skapa oklarhet om gränserna för rätten att utnyttja sådant material som nu är i fråga.

Ytterligare är att framhålla en praktisk komplikation, som följer av propositionens uppläggning i förevarande del. Av förut redovisade motivuttalanden framgår, att utnyttjande avses få ske av information angående viss allvarigare brottslighet trots att den ligger helt vid sidan av de brott som givit upphov till avlyssningen. Det blir alltså då fråga om en information som i lagtextens mening ej finnes vara av betydelse för "utredningen". ty brottsligheten saknar ju samband med den förundersökning som har föranlett tillståndet (jfr s. 39 samt 151 och 152). I 21 § föreslås emellertid förbud mot uppteckning och skyldighet att vid granskning omedelbart förstöra upptagning eller uppteckning beträffande information utan betydelse för utredningen. Enligt lagrådets mening måste det ändamålsenliga i en sådan reglering sättas i fråga. Om behovet av att utnyttja information, som framkommer vid telefonavlyssning, erkänns såsom berättigat även i nu åsyftade fall, synes informationen också böra få upptecknas och dokumentation eljest bevaras i dessa delar. Om detta förhindras genom lagtexten, riskeras dels att i senare skede kan uppkomma oklarhet om ett telefonsamtals verkliga innebörd, dels att viktiga detaljer i vad som sagts kan gå förlorade. Dylika komplikationer kan alltså knappast elimineras utan att för de här särskilt uppmärksammade fallen ges uttryckliga regler i lagtexten.

I enlighet med det anförda anser lagrådet, att 21 § bör kompletteras med bestämmelser i de hänseenden som nu har behandlats. Material är sådan att skäl kan anföras för att dylika lagregler borde arbetas fram under förhållanden, som ger större rådrum än vad som har stått till huds vid lagrådsgranskningen i förevarande lagstiftningsärendet. Lagrådet har dock i ärendets nuvarande läge funnit sig böra utarbeta en lagtext, som syftar till att tillgodose de synpunkter som har anförts i det föregående. Därvid har lagrådet tagit som riktpunkt att åstadkomma en lösning, som sakligt i stort sett sammanfaller med det av departementschefen åsyftade praktiska resultatet. När det gäller att utnyttja material från telefonavlyssning för att förhindra planerade brott, har lagrådet emellertid funnit naturligt att anknyta till gällande lagstiftnings gränsdragning vid kriminalisering av underlåtenhet att avslöja brott (se 23 kap. 6 § brottsbalken). Det bör understrykas, att material från telefonavlyssning bör få användas i något mindre begränsad utsträckning, när det gäller att förebygga skada – vare sig fråga är om skada på person eller på egendom av betydenhet – än när det gäller att beivra redan begångna brott. I det senare hänseendet är det med andra ord oftare

försvarligt att underlåta åtgärd än när enskilda individers väl och ve står på spel eller eljest väsentliga intressen hotas genom brott som förestår.

Från sålunda redovisade utgångspunkter skulle 21 § förslagsvis kunna utbyggas med ett tredje stycke av följande lydelse:

”Har genom telefonavlyssning vunnits kännedom eller väckts misstanke om annan förekommen brottslighet än den som föranlett tillstånd till avlyssningen eller om brottslighet som är förestående, får utan hinder av första och andra styckena vad sålunda framkommit upptecknas och läggas till grund för åtgärd i brottsutredande eller brottsförebyggande syfte,

1. när brottsligheten är sådan som anges i 16 §,
2. när i annat fall brott som är å färde är sådant att underlåtenhet att avslöja brottet är belagd med straff, eller
3. när det eljest med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse framstår som oförsvarligt att underlåta åtgärd.”

Den parlamentariska kontroll av tillämpningen av lagstiftningen om telefonavlyssning som enligt propositionen (s. 26) avses skola ske i fortsättningen torde böra omfatta även sådant utnyttjande som åsyftas i det av lagrådet föreslagna tredje stycket.

Lagrådets förslag till lagtext inskränkes beträffande 21 § till vad som nu har redovisats. Emellertid vill lagrådet nämna en möjlighet att ytterligare komplettera regleringen, för den händelse det skulle anses motiverat att särskilda garantier skapas för att de fall som avses i tredje stycket 2 och 3 behandlas med önskvärd restriktivitet. Man kan för sådant ändamål förlägga beslutanderätten på en hög nivå, något som också skulle vara ägnat att främja enhetligheten i tillämpningen. En reglering, som har nu antydd inriktning utan att eftersätta behovet av snabb handläggning i särskilt brådskande fall, skulle kunna tilläggas som ett fjärde stycke i 21 §. Detta skulle då ges innehållet att i fall som avses i tredje stycket 2 och 3 skall, innan åtgärd vidtages, riksåklagarens tillstånd till åtgärden inhämtas, om ej fara är i dröjsmål, samt att, om åtgärd vidtagits utan riksåklagarens tillstånd, anmälan därom omedelbart skall göras till riksåklagaren, vilken äger föreskriva hur vidare skall förfaras.

Det bör tilläggas att, om ett fjärde stycke av nu angiven innebörd tillfogas i förevarande paragraf, detta inte synes böra påverka den hänvisning till rättegångsbalken som avses i lagförslaget nedan under 3 (dess 3 § första stycket).

2. Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

12 §

I propositionen har ej upptagits något förslag till ändring i förevarande paragraf. Samma skäl, som talar för förslaget i propositionen att anpassa 13 § till den nya regleringen i 27 kap. 18 § rättegångsbalken, motiverar

dock att förevarande paragraf anpassas till samma kapitels 9 § i dess föreslagna lydelse.

13 §

Under hänvisning till vad som har anförts under 27 kap. 9 § rättegångsbalken föreslår lagrådet, att samma ändring som där förordats vidtages också i förevarande paragraf. Med stöd av denna avses förordnande om telefonavlyssning eller åtgärd enligt 27 kap. 22 § rättegångsbalken kunna meddelas vid skäligen misstanke om brott som omfattas av 16 § i samma kapitel. Enligt lagrådets mening är det önskvärt, att detta framgår omedelbart av paragrafens lydelse.

14 §

Med de föreslagna ändringarna i 12 och 13 §§ bortfaller behovet av den reglering som nu finns i 14 §. Denna paragraf föreslås därför bli upphävd.

3. Förslaget till lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall

Om förevarande lag finnes böra få förlängd giltighetstid, bör i ingressen ges föreskrift härom och om den ändrade lydelsen av ifrågakomna paragrafer jämte tidpunkten för ikraftträdandet av ändringarna.

3 §

De materiella villkoren för telefonavlyssning och förhållningsreglerna beträffande verksamhetens utövande i vissa hänseenden synes med fördel kunna samlas i förevarande paragrafs första stycke. Propositionens grepp att reglera dylika frågor i 4 § andra stycket sista meningen leder till vissa komplikationer, eftersom 4 § nu reglerar och även för framtiden bör reglera förfarandefrågor för samtliga åtgärder, som kan ifrågakomma enligt 3 §, och alltså ej tar sikte endast på telefonavlyssning. De bestämmelser i rättegångsbalken vartill hänvisning bör ske i 3 § första stycket är 27 kap. 16 § andra stycket, 17 § första stycket, 20 § och 21 § första stycket. Om lagrådets förslag beträffande tredje stycket i sistnämnda paragraf godtages, bör hänvisning ske också till detta stycke. Det bör framhållas, att vad som stadgas i det stycket äger tillämpning även i förhållande till 5 § första stycket andra meningen i förevarande lag.

En motsvarighet till 27 kap. 17 § andra stycket sista meningen rättegångsbalken synes i klarhetens intresse böra intagas i förevarande paragrafs första stycke.

4 §

Av skäl som har anförts under 3 § bör de materiella regler som speciellt angår telefonavlyssning överföras till 3 § första stycket. Bestämmelsen i 4 § bör, liksom enligt gällande rätt, upptaga förfaranderegler för samtliga de typer av ärenden som kan ifrågakomma enligt 3 §. Gällande lydelse av andra stycket fjärde meningen bör därför bibehållas; erforderliga förfaranderegler för sådana ärenden som åsyftas i 3 § andra och tredje styckena skulle annars komma att saknas. Ett tillägg i 4 § andra stycket bör vidare ske för att klargöra, att den nya regleringen i rättegångsbalken beträffande god mans medverkan i förfarandet skall, såvitt angår åtgärder enligt 1975 års lag, vinna tillämpning bara i telefonavlyssningsärenden.

4. Lagtexten

Lagrådet har i det föregående på anförda skäl förordat vissa ändringar i den föreslagna lagtexten. Därutöver bör vissa redaktionella jämkningar ske. För att redovisa skillnaderna uppställs här propositionens lagtext och lagrådets förslag parallellt med kursivering i de delar där olikheter förekommer; kursiveringarna markerar alltså ej avvikelser från nuvarande lydelse.

*Regeringens förslag**Lagrådets förslag*

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om rättegångsbalken

dels att nuvarande 27 kap. 17 § skall betecknas 27 kap. 23 §,

dels att 19 kap. 12 § *samt* 27 kap. 2, 9 och 16 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas sex nya paragrafer, 27 kap. 17–22 §§, av nedan angivna lydelse.

Härigenom föreskrives i fråga om rättegångsbalken

dels att nuvarande 27 kap. 17 § skall betecknas 27 kap. 23 §,

dels att 19 kap. 12 §, 27 kap. 2, 9 och 16 §§ *samt rubriken till 27 kap.* skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas sex nya paragrafer, 27 kap. 17–22 §§, av nedan angivna lydelse.

19 kap.

12 §

Vad i ----- särskilt föreskrivet.

27 kap.

Om beslag

Om beslag *och telefonavlyssning*

*Regeringens förslag**Lagrådets förslag*

2 §

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller må, med mindre fråga är om brott, som avses i 16 § första stycket *punkt 1* eller 2 eller *punkt 4*, såvitt *den hänvisar till någon av dessa punkter*, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller må, med mindre fråga är om brott, som avses i 16 § första stycket 1 eller 2 eller *16 § första stycket 4*, såvitt *där hänvisas till 1 eller 2*, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

9 §

Är anledning ----- eller åklagaren.

Förordnande skall ----- eller annan.

Kan rättsens beslut enligt första stycket ej avvaktas utan *allvarlig skada för utredningen*, må undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om utredningen avser mord, dråp, människorov eller sådant brott *mot* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken, *som* omfattas av 16 § första stycket *punkt 1, 2 eller 4*. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

Kan rättsens beslut enligt första stycket ej avvaktas utan *risk för att utredningen allvarligt skadas*, må undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om utredningen avser mord, dråp, människorov eller sådant brott *som avses i* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken *och* omfattas av 16 § första stycket 1, 2 eller 4. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

När försändelse ----- nyss sagts.

16 §

Kan någon skäligen misstänkas för

1. brott för ----- två år,

2. sabotage, kapning ----- olovlig underrättelseverksamhet,

Regeringens förslag

3. grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling, *om smuglingen* gällt narkotika, som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), eller

4. försök, förberedelse eller stämpling till brott *mot* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken *som* omfattas av punkt 1 eller till brott som avses i punkt 2 eller 3, *och är gärningen* belagd med straff,

får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten *enligt detta kapitel*, om åtgärden kan antagas ge upplysning av synnerlig vikt för utredningen och det skulle vara förenat med avsevärd olägenhet att på annat sätt erhålla motsvarande upplysning.

Föreligger risk ----- sådan avlyssning.

17 §

Tillstånd till telefonavlyssning får avse samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Avlyssning av samtal till och från telefonapparat, som ej innehaves av den misstänkte *eller* brukas huvudsakligen av honom, får äga rum endast om synnerlig anledning förekommer, att avsedd utredning skall vinnas genom åtgärden.

Tillstånd skall ----- omedelbart hävas.

18 §

Fråga om tillstånd till telefonavlyssning upptages på framställning av undersökningsledaren eller åklagaren av tingsrätten för ort, där hovrätt har sitt säte. Tingsrättens domkrets skall *därvid* motsvara domkretsen *för den hovrätt, varunder tingsrätten hör*.

Kan rättens tillstånd till telefon-

Lagrådets förslag

3. grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling, *vilken* gällt narkotika som avses i 1 § narkotikaförordningen (1962:704), eller

4. försök, förberedelse eller stämpling till brott *som avses i* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken *och tillika* omfattas av 1 *i detta stycke* eller till brott som avses i 2 eller 3 *i detta stycke, allt förutsatt att gärningen är* belagd med straff,

får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten, om åtgärden kan antagas ge upplysning av synnerlig vikt för utredningen och det skulle vara förenat med avsevärd olägenhet att på annat sätt erhålla motsvarande upplysning.

Tillstånd till telefonavlyssning får avse samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Avlyssning av samtal till och från telefonapparat, som ej innehaves av den misstänkte *och som ej heller* brukas huvudsakligen av honom, får *dock* äga rum endast om synnerlig anledning förekommer, att avsedd utredning skall vinnas genom åtgärden.

Fråga om tillstånd till telefonavlyssning upptages på framställning av undersökningsledaren eller åklagaren av tingsrätten för ort, där hovrätt har sitt säte. Tingsrättens domkrets skall *i sådant ärende* motsvara domkretsen *för hovrätten*.

Kan rättens tillstånd till telefon-

Regeringens förslag

avlyssning ej avvaktas utan *allvarlig skada för utredningen*, får undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om misstanken avser mord, dråp, människorov eller sådant brott *mot* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken *som* omfattas av 16 § första stycket *punkt* 1, 2 eller 4. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

19 §

För att taga till vara *den enskildes intresse* i ärende om telefonavlyssning skola finnas gode män till det antal, som föreskrives av regeringen. God man skall vara lagfaren. Han utses av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

God man ----- gode mannen.

Den som fullgör eller har fullgjort uppdrag som god man får ej obehörigen yppa vad han *därvid* har erfarit. Detta gäller även i förhållande till den misstänkte.

20 §

Avlyssning får ej ske av telefonsamtal mellan *den misstänkte* och hans försvarare. Framkommer under avlyssning att fråga är om sådant samtal, skall avlyssningen avbrytas.

21 §

Uppteckning av telefonsamtal får *endast omfatta* vad som finnes vara av betydelse för utredningen.

Om granskning ----- omedelbart förstöras.

Lagrådets förslag

avlyssning ej avvaktas utan *risk för att utredningen allvarligt skadas*, får undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden, om misstanken avser mord, dråp, människorov eller sådant brott *som avses i* 13, 18 eller 19 kap. brottsbalken *och* omfattas av 16 § första stycket 1, 2 eller 4. Har sådant förordnande meddelats, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finnes förordnandet icke böra bestå, skall det av rätten omedelbart upphävas.

För att taga till vara *enskilds rätt* i ärenden om telefonavlyssning skola finnas gode män till det antal, som föreskrives av regeringen. God man skall vara lagfaren. Han utses av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

----- gode mannen.

Den som fullgör eller har fullgjort uppdrag som god man får ej obehörigen yppa vad han har erfarit *i anledning av uppdraget*. Denna *tystnadsplikt* gäller även i förhållande till den misstänkte.

Avlyssning får ej ske av telefonsamtal mellan *misstänkt* och hans försvarare. Framkommer under avlyssning att fråga är om sådant samtal, skall avlyssningen avbrytas.

Uppteckning av telefonsamtal får *omfatta endast* vad som finnes vara av betydelse för utredningen.

Har genom telefonavlyssning vun-

Regeringens förslag

På framställning av undersökningsledaren eller åklagaren kan rätten förordna, att expedieringen av samtal till eller från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställas eller fördröjes, att telefonapparaten avstänges för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas om samtal, som har expedierats eller beställts till eller från apparaten. I fråga om sådan åtgärd äger 16–19 §§ motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976. Tillstånd till telefonavlyssning som har meddelats enligt äldre lag gäller även efter denna dag, om tillståndet avser brott som omfattas av 27 kap. 16 § i dess nya lydelse. Motsvarande gäller beslag, som har lagts

Lagrådets förslag

nits kännedom eller väckts misstanke om annan förekommen brottslighet än den som föranlett tillstånd till avlyssningen eller om brottslighet som är förstående, får utan hinder av första och andra styckena vad sålunda framkommit upptecknas och läggas till grund för åtgärd i brottsutredande eller brottsförebyggande syfte.

1. när brottsligheten är sådan som anges i 16 §,
2. när i annat fall brott som är åfärde är sådant att underlåtenhet att avslöja brottet är belagd med straff, eller
3. när det eljest med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse framstår som oförsvarligt att underlåta åtgärd.

22 §

Under de förutsättningar som angivas i 16 § och 17 § första stycket får rätten på framställning av undersökningsledaren eller åklagaren förordna, att expedieringen av samtal till eller från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställas eller fördröjes, att telefonapparaten avstänges för samtal eller att uppgift från telefonanstalt lämnas om samtal, som har expedierats eller beställts till eller från apparaten. I fråga om sådan åtgärd äga 17 § andra stycket samt 18 och 19 §§ motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977. Tillstånd till telefonavlyssning som har meddelats enligt äldre lag gäller även efter denna dag, om tillståndet avser brott som omfattas av 27 kap. 16 § i dess nya lydelse. Motsvarande gäller beslag,

Regeringens förslag

på skriftligt meddelande enligt 3 § lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, och åtgärd enligt 5 § andra stycket samma lag.

Lagrådets förslag

som har lagts på skriftligt meddelande enligt 3 § lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, och åtgärd enligt 5 § andra stycket samma lag.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.**

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

dels att i 1–3, 9, 10, 16 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 13 § skall ha nedan angivna lydelse.

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

dels att i 1–3, 9, 10, 16 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 12 och 13 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att 14 § skall upphöra att gälla.

12 §

Kan rättens beslut enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken om kvarhållande av försändelse ej avvaktas utan risk för att utredningen allvarligt skadas, får undersökningsledaren eller åklagaren förordna om åtgärden. I sådant fall äga nämnda paragrafs tredje stycke andra och tredje meningarna samt fjärde stycke andra och tredje meningarna motsvarande tillämpning.

13 §

Kan rättens tillstånd till telefonavlyssning eller åtgärd enligt 27 kap. 22 rättegångsbalken ej avvaktas utan allvarlig skada för utredningen, äga bestämmelserna i 27 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken tillämpning, även om misstanken ej avser brott som anges där.

Kan rättens tillstånd till telefonavlyssning eller åtgärd enligt 27 kap. 22 § rättegångsbalken ej avvaktas utan risk för att utredningen allvarligt skadas, äger 18 § andra stycket i samma kapitel tillämpning, om misstanken avser brott som omfattas av kapitlets 16 §

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976.

3 Riksdagen 1976/77. 7 saml. Nr 20

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Regeringens förslag

Lagrådets förslag

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall

Härigenom föreskrives att 2-4 §§ lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall skall ha nedan angivna lydelse.

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall

de 1 § att lagen, vilken gäller till och med den 31 december 1976, skall äga fortsatt giltighet till utgången av år 1977.

de 1 § att 2-4 §§ skall från och med den 1 januari 1977 ha nedan angivna lydelse.

2 §

Finnes det ----- och fotografi.

Förordnande om ----- tillämpliga delar.

3 §

Beträffande utlänning som avses i 1 § får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten för ändamål som avses i 2 § första stycket, om synnerliga skäl föreligger.

Beträffande utlänning som avses i 1 § får tillstånd att avlyssna telefonsamtal meddelas av rätten för ändamål som avses i 2 § första stycket, om synnerliga skäl föreligger. *I fråga om sådan telefonavlyssning äger 27 kap. 16 § andra stycket, 17 § första stycket, 20 § samt 21 § första och tredje styckena rättegångsbalken motsvarande tillämpning. Om förutsättningar för telefonavlyssning ej längre föreligger, skall åtgärden omedelbart hävas.*

Rätten kan ----- annan befodringsanstalt.

I tillstånd ----- eller annan.

4 §

Tillstånd som ----- för beslutet.

Fråga om tillstånd upptages av Stockholms tingsrätt på framställning av rikspolisstyrelsen. Rättens avgörande sker genom slutligt beslut. Sådant beslut går omedelbart i verkställighet. *Vid prövning av fråga om tillstånd till telefonavlyssning gäller i övrigt bestämmelserna i 27 kap. 16*

Fråga om tillstånd upptages av Stockholms tingsrätt på framställning av rikspolisstyrelsen. Rättens avgörande sker genom slutligt beslut. Sådant beslut går omedelbart i verkställighet. *I fråga om förfarandet äger i övrigt bestämmelserna i rättegångsbalken om förfarandet vid rät-*

Regeringens förslag

§ andra stycket, 17, 19 och 20 §§ samt 21 § första stycket rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Lagrådets förslag

tens prövning av fråga som under förundersökning i brottmål uppkommit om åtgärd enligt 27 kap. 16 § nämnda balk motsvarande tillämpning. Detta kapitel 19 § tillämpas dock endast när fråga är om telefonavlyssning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1976.

JUSTITIEKANSLERN

YTTRANDE

1976-12-14

Riksdagens justitieutskott

Remiss rörande proposition 1975/76:202 och lagrådets yttrande över propositionen den 7 oktober 1976, såvitt avser föreslagen lydelse av 27 kap. 21 § rättegångsbalken

Remissen gäller två frågor:

– bör man reglera frågan om och i vad mån material, som framkommer vid telefonavlyssning, får utnyttjas i fråga om annan brottslighet än den som har föranlett tillståndet till avlyssning?

– är en sådan reglering nödvändig av hänsyn till RF, för att material som nyss nämnts över huvud taget skall få upptecknas och utnyttjas?

Den förra frågan har redan före tillkomsten av utredningen om telefonavlyssning aktualiserats för mig vid samtal som jag fört med företrädare för rikspolisstyrelsen i samband med att jag gjort mig underrättad om erfarenheterna av utnyttjandet av institutet telefonavlyssning. Mot denna bakgrund var det naturligt för mig att vid remissbehandlingen noga överväga utredningens uttalanden i frågan. Jag fann mig därvid kunna godtaga uttalandena såsom en i stort sett rimlig avvägning mellan motstående intressen. Departementschefen har sedermera gjort i stort sett samma bedömning.

Vid remissbehandlingen övervägde jag också frågan huruvida gränserna för rätten att utnyttja material av här avsett slag borde anges i lagtexten. Jag kom därvid till den upplåtningen att det var svårt att finna en juridiskt-tekniskt tillfredsställande lösning och avstod därför från att framföra något krav på en formell reglering. Därvid förbisåg jag helt den konstitutionella fråga som lagrådet nu har uppmärksammat. Uttryckt i klartext fann jag det tveksamt om en paragraf – hur bra den än formuleras – skulle utgöra något effektivt hinder mot att utnyttja materialet även för ändamål som låg utanför paragrafens räckvidd. Hur hindrar man t. ex. en polisman att i sitt arbete utnyttja en information som han erhållit vid legal telefonavlyssning?

Av det nu anförda framgår att det enligt min mening är en delvis orealistisk tanke lagrådet framför. Motsvarande kan emellertid sägas om såväl utredningens som departementschefens uttalanden. Om man över huvud kan räkna med att begränsningar i rätten att utnyttja materialet blir effektiva – något som givetvis till viss del är fallet – kan det emellertid vara en fördel att begränsningarna kommer till direkt uttryck i lagtexten.

Innan jag går över till den senare av de två inledningsvis nämnda frågorna vill jag gärna ansluta mig till den av lagrådet föreslagna lagtexten men jag vill samtidigt betona att värdet av regleringen i väsentlig mån reduceras genom den mycket vaga bestämmelsen i p. 3. En sådan bestämmelse är ofrånkomlig om man inte i betydande grad vill avvika från vad som f. n. anses tillåtet men följden blir lätt att fördelen med en uttrycklig reglering i lag går förlorad.

I den konstitutionella fråga lagrådet har dragit upp synes lagrådet ha uttömmande redovisat de synpunkter som kan anläggas. Enligt min mening är det tämligen meningslöst att försöka bilda sig en uppfattning om vad RF kräver i denna del. Redan osäkerheten om dess innebörd bör föranleda att lagtexten kompletteras med bestämmelser av det innehåll lagrådet föreslagit. En sådan lösning kan – även om den inte är nödvändig av konstitutionella skäl – aldrig vara till någon nackdel. Tvärtom har den som jag förut framhållit vissa, låt vara begränsade, fördelar.

Om justitieutskottet inte vill anlägga samma praktiska synsätt, som jag nyss gjort mig till talesman för, utan önskar lämna ett bidrag till tolkningen av RF, bör denna enligt min mening utgå från att RF reglerar endast *anskaffandet* av informationen. *Utnyttjandet* av information kan som jag redan betonat knappast på ett meningsfullt sätt regleras. Man kan hindra att informationen åberopas som bevis i en rättegång men man kan inte hindra polismannen att utnyttja informationen t. ex. för att inleda spaning. Även om jag i princip delar lagrådets uppfattning om att "intensiteten i det intrång som genom telefonavlyssning sker i den avlyssnades integritet i väsentlig mån beror just på hur det avlyssnade materialet får utnyttjas till den avlyssnades nackdel" blir min slutsats alltså motsatsen till lagrådets.

Jag är inte övertygad om att lagstiftaren övervägt den här diskuterade frågan. Avfattningen av 2 kap. 3 § RF (både i dess nu gällande lydelse och den nya) tyder emellertid enligt min mening närmast på att man velat ge ett skydd mot anskaffning av material genom metoder av typen telefonavlyssning. Ett fulländat sådant skydd innebär att endast sådan information erhålls som mottagaren tveklöst bör få utnyttja. Under idealiska förhållanden uppkommer alltså aldrig frågan huruvida utnyttjandet omfattas av paragrafen. Dessa förhållanden kan – i förening med insikten om svårigheterna att förbjuda någon att utnyttja sin information dvs. sin kunskap – ha föranlett lagstiftaren att begränsa paragrafen på sätt jag här antytt men huruvida detta varit avsikten är tveksamt.

Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att återkomma till en fråga som jag tog upp i mitt remissyttrande över betänkandet Telefonavlyssning men som inte behandlats i propositionen. Vad jag syftar på är att uttrycken avlyssning, uppteckning och upptagning används i lagtexten utan någon klar markering av vad som avses och på ett sätt som inte stämmer överens med hur det i verkligheten går till vid telefonavlyssning. Om man nu – på sätt jag tidigare förordat – inför uttryckliga regler om hanteringen av

material som gäller "annan" brottslighet, bör regleringen enligt min mening ta sikte enbart på uppteckningen. Huruvida materialet får "läggas till grund för åtgärd i brottsutredande eller brottsförebyggande syfte" är med mitt synsätt något som ligger utanför det som lagstiftaren bör reglera. Oavsett vad som sägs i den delen kan materialet utnyttjas utan att JK eller annan övervakare har nämnvärda möjligheter att beivra åtgärden.

Till slut vill jag göra en anmärkning i anledning av den av lagrådet framkastade tanken på en särskild prövning av riksåklagaren i de fall som anges i 21 § tredje stycket 2 och 3 i lagrådets utkast till lagtext. Jag är tveksam till värdet av en sådan ordning. Vad som främst kan bli effekten av en sådan regel är en viss byråkratisering av beslutsordningen och de olägenheter som sammanhänger därmed utan att några vinster i rättssäkerhetsavseende ernås. Om riksåklagaren får den föreslagna uppgiften bör den dessutom inte gälla alla fall av telefonavlyssning. För det fall att fråga är om brott som faller utanför riksåklagarens kompetens, t. ex. tryckfrihetsbrott, bör uppgiften anförtros vederbörande specialåklagare. I varje fall bör det inte föreskrivas att JK, som har att utöva tillsyn över riksåklagaren, skall inhämta tillstånd av denne. Fallet är inte opraktiskt. JK kan som tryckfrihetsåklagare mycket väl få att handlägga exempelvis mål angående brott mot rikets säkerhet. JK:s uppgift som specialåklagare kommer f. ö. fr. o. m. den 1 januari 1978 att ytterligare vidgas då även meddelares m. fl. ansvar kommer att prövas i den ordning som gäller för tryckfrihetsmål.

Ingvar Gullnäs

Bengt Lambe

RIKSÅKLAGAREN

YTTRANDE

1976-12-10

Riksdagens justitieutskott

Yttrande över propositionen 1975/76:202 och lagrådets yttrande såvitt avser 27 kap. 21 § rättegångsbalken

När det gäller att ta ställning till den med remissen avsedda frågan bör man som en utgångspunkt hålla i minnet att telefonavlyssningen i praktiken inte fungerar som ett bevismedel. Dess stora värde ligger i att åtgärden utgör en effektiv spaningsmetod. Även om det inte föreligger något hinder mot att använda materialet som bevisning, sker detta ytterst sällan. Materialet – eller snarare kunskap om vad som erfarits vid avlyssningen – används i stället för spaning och som underlag för att få fram annan bindande utredning (jfr prop. 1975:69 s. 6). Av sekretesshänsyn antecknas åtgärden regelmässigt ej heller i förundersökningsprotokollet, ett förhållande som jag hade anledning att beröra i mitt yttrande över det betänkande som ligger till grund för lagförslaget. Detta leder till att den misstänkte sällan känner till att åtgärden vidtagits.

Det är vidare ovanligt att vid avlyssningen avslöjas annan brottslighet än den som föranlett avlyssningen. Någon enstaka gång kan dock den situationen inträffa. De få fall som hittills förekommit har gällt brottslighet som inte stått i något samband med den avlyssnade. Fallen har diskussionsvis underställs riksåklagarens bedömning och prövningen av om materialet skulle få utnyttjas i brottsutredande syfte har varit restriktiv.

Lagrådet har tagit upp frågan om det utifrån statsrättsliga synpunkter behövs en lagreglering i fråga om utnyttjandet av avlyssnat material. Av den diskussion som förts på denna punkt får jag närmast intrycket att lagrådet utgår från att materialet brukar användas som bevis. Som jag inledningsvis nämnt förhåller det sig inte så utan man utnyttjar den kännedom man får genom avlyssningen för att bedriva spaning. Att begagna telefonavlyssningen på detta sätt som ett medel i det brottsutredande arbetet kan enligt min mening inte innebära att man inkräktar på någons integritet.

I det här sammanhanget kan det också vara anledning att understryka att intensiteten i det intrång som sker genom avlyssningen kan variera. Antag att man vid avlyssning i narkotikasammanhang får kännedom om brottslighet som inte har något samband med den avlyssnade narkotikakriminaliteten. Även om man skulle utnyttja det avlyssnade materialet som bevis för den andra brottsligheten, synes man knappast kunna tala om något integritetsintrång, om det är den vars förhållanden var under rättslig prövning när tillståndet gavs till avlyssning som misstänks för den nya brottsligheten.

Detsamma synes mig gälla om misstanken riktar sig mot någon som ej avlyssnats utan blott omnämnts vid ett avlyssnat samtal. Annorlunda blir förhållandet om det är någon helt utomstående som vid ett avlyssnat samtal avslöjar att han begått brott som inte har samband med den brottslighet som föranlett tillståndet. Här kan det med större fog sägas föreligga ett intrång i hans integritet att åberopa avlyssningen som bevis.

Främst med tanke på det sätt avlyssnat material används synes mig regleringsformen inte göra det nödvändigt med någon sådan lagreglering som lagrådet förordar. En lagstiftning skulle naturligtvis å andra sidan kunna tänkas vara till ledning och stöd för de rättstillämpande myndigheterna. Det är dock inte problemfritt med en reglering. Lagstiftningen får inte vara så snäv att vissa fall opåkallat lämnas utanför. Den får heller inte bli så vid att det föreligger risk för en mindre restriktiv tillämpning än som hittills förekommit. Det förslag lagrådet lagt fram illustrerar enligt min mening de svårigheter man möter när det gäller att i förlåtning dra upp gränserna.

I propositionen och lagrådets yttrande diskuteras olika situationer då frågan kan uppkomma om avlyssnat material skall få användas. Det rör sig om dels brottslighet som har direkt samband med den förundersökning som föranlett tillståndet, dels annan brottslighet än den som tillståndet avser och dels planerad brottslighet. I fråga om den första kategorin torde – som framhålls i propositionen (s. 35) – situationen vara vanlig vid organiserad narkotikabrottslighet. Principen bör här vara att uppsamlat material får användas på samma sätt som kan ske beträffande den med tillståndet avsedda kriminaliteten. I praktiken torde det oftast fungera så att avlyssningen utvidgas efter tillstånd av domstol till den ytterligare personkrets som kan misstänkas för brottsligheten.

Av större intresse för den aktuella avgränsningsfrågan är de båda andra kategorierna, annan förekommen brottslighet och brottslighet som är förestående eller planerad. Under dessa båda uttryck ryms dels brottslighet som är fullbordad, dels brottslighet som inte fullbordats men är straffbar som försök, förberedelse eller stämpling och dels förfaranden som ännu inte uppnått straffbarhetsstadiet.

Exempel på annan förekommen brottslighet – antingen fullbordad eller straffbar på ett tidigare stadium – kan vara att det vid avlyssning beträffande misstänkt narkotikabrottslighet, för att ta ett i praktiken förekommet fall, avslöjas organiserade biltillgrepp och olovlig utförsel av bilarna. Ett annat exempel är att man får kännedom om narkotikabrott vid avlyssning i anledning av spioneriutredning. En lämplig riktpunkt för frågan om materialet i dylika situationer skall få utnyttjas är att anknyta till reglerna om telefonavlyssning. I den mån förutsättningar för en sådan åtgärd föreligger beträffande den andra brottsligheten bör materialet kunna få användas. Med en sådan lösning finns möjligheter att ingripa mot former av allvarlig kriminalitet som det ur allmän synpunkt är angeläget att bekämpa. Överfört på de båda nyssnämnda exemplen innebär en sådan regel att ingripanden

kan ske mot narkotikabrottsligheten men inte beträffande biltillgreppen och smugglingen. En sådan tillämpning står i överensstämmelse med hittillsvarande praxis.

Enligt lagrådets förslag skulle materialet även kunna få användas i vissa andra situationer. Det gäller dels då brottet är av det slag som avses i 23 kap. 6 § brottsbalken, dels då det framstår som oförsvarligt att vara passiv med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse. Förslaget innebär här en betydande utvidgning av den hittillsvarande strikta tillämpningen. Det kan i och för sig te sig naturligt att anknyta till 23 kap. 6 § brottsbalken. Hänvisningen kan emellertid leda till en godtycklig avgränsning. Man ställer sig sålunda frågan varför materialet skulle få utnyttjas när det gäller stöld men inte grovt bedrägeri eller grovt skattebrott. I dessa och liknande situationer skulle man få falla tillbaka på en intresseavvägning. En bestämmelse med en så allmän innebörd ger emellertid inte nämnvärd vägledning för den praktiska tillämpningen. Som exempel kan nämnas att man vid avlyssning får kännedom om annan pågående brottslighet, som innefattar såväl fullbordad som planerad brottslighet, och brottsligheten inte är av det slaget att den kan avlyssnas eller förhindras med stöd av 23 kap. 6 § brottsbalken. Det skulle i vissa lägen kunna te sig stötande om man inte ingrep för att förhindra den ännu inte fullbordade brottsligheten. Om man sålunda anser sig böra utnyttja materialet för att beivra den fortsatta brottsligheten, uppkommer problemet hur man skall förfara beträffande den redan begångna kriminaliteten. Än vidare aktualiseras frågan om det skulle bli en annan bedömning, om brottsligheten är sådan som avses i 23 kap. 6 § brottsbalken.

Jag ställer mig tveksam till den föreslagna utvidgningen. Som lagrådet framhållit är materien av sådant slag att lagregler borde arbetas fram under förhållanden som ger större rådrum än vad som stått till buds i lagstiftningsärendet. Utan ytterligare utredning är jag f. n. inte beredd att tillstyrka lagrådets förslag.

När det gäller att agera mot förfaranden som kan leda till brottslighet uppkommer aldrig frågan om det avlyssnade materialet kan användas som bevis. En allmän utgångspunkt är att man inte stillatigande låter saken ha sin gång och därmed får brottet att uppnå straffbarhetsstadiet. Antag att man vid telefonavlyssning får reda på att någon överväger att begå mened i en redan anhängig rättegång. Det kan uppenbarligen inte komma i fråga att inte ingripa för att sedan åtala den som begått meneden och som bevis åberopa vad man erfarit vid telefonavlyssningen. Självfallet måste man förhindra meneden. Detta torde praktiskt gå till så att man tar kontakt med antingen vittnet eller den tilltalade eller hans ombud i rättegången och påpekar att man känner till att det kan bli fråga om mened.

Som ett allmänt omdöme om den föreslagna regeln kan sägas att man kommit in på ett område som föga lämpar sig för lagstiftning. När det gäller att avväga olika intressesynpunkter torde man med den föreslagna

bestämmelsen inte skapa någon större klarhet när ett ingripande skall få ske. Vad gäller de i 23 kap. 6 § brottsbalken avsedda gärningarna torde någon lagreglering inte vara behövlig. Jag vill i det här sammanhanget även framhålla att de aktualiserade problemen inte är begränsade till telefon-avlyssning. Samma svårigheter kan uppkomma vid andra tvångsmedel såsom brevkontroll, husrannsakan eller ingripande enligt den s. k. bevissäkringslagen. Jag anser således inte att det föreligger tillräckliga skäl för en rättslig reglering av frågan när avlyssnat material skall få utnyttjas. I vart fall bör en lagstiftning föregås av noggranna överväganden som bör syfta till en generell lösning för olika typer av tvångsmedel. Detta kan förslagsvis ske i samband med den aviserade översynen av rättegångsbalkens regler, där tvångsmedelsfrågor torde bli aktuella.

I den mån en rättslig reglering kommer till stånd har jag ingen erinran mot lagrådets förslag om riksåklagarens befattning med hithörande ärenden. Som jag redan nämnt har de hittillsvarande fallen underställts riksåklagarens prövning.

Den av lagrådet föreslagna regeln skulle enligt min mening vinna på att närmare anknyta till förutsättningarna för inledande av förundersökning. Regeln skulle därmed ange att materialet får utnyttjas när anledning förekommer att brott som hör under allmänt åtal förövats eller är förestående.

Holger Romander

Sven A Leander

RIKSPOLISSTYRELSEN

YTTRANDE

1976-12-15

Riksdagens justitiekommitté

Telefonavlyssning; regler angående användning av uppsamlad material

Utskottet har hemställt om rikspolisstyrelsens yttrande över propositionen 1975/76:202 och lagrådets yttrande över propositionen i vad avser användningen av material som uppsamlats vid telefonavlyssning. Med anledning härav får styrelsen anföra följande.

Brottslighet som har direkt samband med den förundersökning som har föranlett tillståndet

Det råder fullständig enighet om tolkningen i detta hänseende. Den hitillsvarande tillämpningen står också i överensstämmelse med denna tolkning.

Annan förekommen brottslighet

Styrelsen reste ingen invändning mot utredningens uppfattning att vad som framkommer vid telefonavlyssning inte får användas för utredning av annan brottslighet än den som omfattas av tillståndet. Till grund härför låg det förhållandet att det efter tvångsmedelslagens tillkomst 1952, såvitt är känt för styrelsen, aldrig förekommit att upplysningar från telefonavlyssning använts för utredning av annat brott än det tillståndsbärande.

Såväl departementschefen som lagrådet föreslår nu att upplysningar om annat brott skall få användas för utredning i de fall brottsligheten är av sådan art att den kan läggas till grund för en ansökan om telefonavlyssning. Lagrådet anser dessutom att dylik information bör få användas när det eljest med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse framstår som oförsvarligt att underlåta åtgärd. Styrelsen biträder lagrådets förslag.

Planerad brottslighet

Även när det gäller planerad brottslighet anser departementschefen att gränsdragningen bör ansluta till tillämpningsområdet för telefonavlyssning.

Styrelsen anser att en relativ handlingsfrihet bör bibehållas i detta sammanhang. Det kan nämligen inte uteslutas att ett brott, som inte berättigar till telefonavlyssning, har planerats att bli utfört under sådana omständigheter, att ett ingripande måste anses befogat. Det kan t. ex. röra sig om ett inbrott i en lokal där det förvaras handlingar av synnerlig betydelse för rikets säkerhet. Även om vederbörandes avsikt är att tillgripa värde-

föremål kan man inte utesluta risken att handlingarna kommer på avvägar. Man kan vidare tänka sig ett inbrott, som kan befaras bli utvecklat till ett våldsbrott på grund av den kunskap man har om den presumtive gärningsmannens hänsynslöshet och eventuella beväpning. Det skulle i sådana fall te sig orimligt att polisen nödgas avstå från ingripande på grund av alltför snäva och strikta befogenhetsgränser.

Lagrådet föreslår att gränsen för utnyttjande av material skall dras vid kriminalisering av underlåtenhet att avslöja brott. Liksom när det gäller förekommen brottslighet anser lagrådet vidare att avlyssnat material bör få utnyttjas när det eljest med hänsyn till väsentligt allmänt eller enskilt intresse framstår som oförsvarligt att underlåta åtgärd. Styrelsen ansluter sig till lagrådets förslag.

Lagrådets förslag till lagreglering

Lagrådet motiverar utförligt sin uppfattning att berörda bestämmelser skall lagbindas i stället för att kvarstå som motivuttalanden. Styrelsen delar lagrådets uppfattning. Det är väsentligt såväl ur principiell synpunkt som ur rättssäkerhetssynpunkt att så viktiga regler är fastlagda i själva lagbestämmelserna. Det är även tillfredsställande att lagrådet föreslår att upplysningar som är tillgängliga för utnyttjande även skall kunna dokumenteras och bevaras på samma sätt som nu gäller för brott som omfattas av avlyssningstillstånd.

Särskild beslutsnivå i vissa fall

Lagrådet anvisar slutligen en möjlighet att komplettera regleringen med en bestämmelse av innebörd att, om upplysningarna hänförs till sådant brott att det inte framstår som uppenbart tillåtligt att utnyttja uppgifterna, beslutanderätten skall läggas på hög nivå, förslagsvis hos riksåklagaren.

Styrelsen har tidigare framhållit att upplysningar om annan brottslighet än den som föranlett avlyssningen sällan framkommer. Främst mot den bakgrunden framstår särskild beslutsnivå som onödig. Styrelsen anser inte att det är någon olägenhet att beslutsbefogenheten kvarstår hos vederbörande förundersökningsledare. Man bör även beakta att i de fall ansvaret för förundersökning ligger på polismyndighet, det måste anses felaktigt att överföra befogenheterna för vissa åtgärder till annan myndighet. Styrelsen kan därför inte tillstyrka ett sådant tillägg till bestämmelserna.

RIKSPOLISSTYRELSEN

Carl G Persson

Sune Sandström

ÖVERBEFÄLHAVAREN

1976-12-02

Riksdagens justitieutskott

Angående proposition 1975/76:202 om nya regler för telefonavlyssning m. m. och lagrådets yttrande 1976-10-07 över propositionen

Genom remiss 1976-11-12 har Överbefälhavaren anmodats avge yttrande över rubricerad proposition och lagrådets yttrande såvitt avser 27 kap. 21 § rättegångsbalken.

Överbefälhavaren får med anledning härav anföra följande.

Ovannämnda paragraf avser användningen av uppsamlat material i samband med telefonavlyssning. Av departementschefens uttalande i propositionen framgår, att uppsamlat material skall kunna användas även i fråga om annan brottslighet än den avlyssningen avser samt för att förebygga planerat grovt brott. Enligt departementschefen skulle det te sig stötande för det allmänna rättsmedvetandet om t. ex. ett allvarligt brott mot rikets säkerhet som uppdagas vid avlyssning i fråga om annan brottslighet inte skulle få beivras med användande av den kunskap som fås vid avlyssningen. Överbefälhavaren delar denna mening.

Lagrådet har emellertid tagit upp frågan huruvida det kan anses förenligt med regeringsformen att man utan direkt stöd av lag skulle få utnyttja avlyssnat material för annat ändamål än det som föranlett tillståndet till avlyssningen. Det resonemang lagrådet därvid för talar onekligen till förmån för att lagstöd måste finnas för såväl anskaffande som utnyttjande av materialet. Lagrådet har därför ansett, att 21 § bör kompletteras med bestämmelser, som sakligt i stort sett sammanfaller med det av departementschefen åsyftade resultatet.

Överbefälhavaren finner det vara av väsentligt värde att uttryckliga regler finns för såväl den enskilde som för de tillämpande myndigheterna och tillstyrker därför att 21 § kompletteras i enlighet med lagrådets förslag till ett nytt tredje stycke.

På uppdrag av Överbefälhavaren

C F Algernon

Chef för Försvarsstabens
sektion 2

Björn Amelin

INTEGRITETSSKYDDSKOMMITTÉN

REMISSYTTRANDE
1976-12-15

Riksdagens justitieutskott

Yttrande över propositionen 1975/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning m. m. och lagrådets yttrande däröver – såvitt avser 27 kap. 21 § rättegångsbalken

Grundlagsfrågan

Lagrådet har i sitt yttrande särskilt uppmärksammat att man vid tolkning av 2 kap. 3 § regeringsformen (RF) – som i sin tur återverkar på räckvidden av det krav på lagform som följer av 8 kap. 3 § andra stycket RF – ställs inför frågan, vad som skall anses inbegripet under "intrång i hans teleförbinderelser eller hemlig avlyssning".

Närmare bestämt gäller det frågan om det intrång som i följd av nämnda stadganden måste ha stöd i lag avser inte bara *anskaffandet* utan också *utnyttjandet* av avlyssnat material.

I likhet med lagrådet anser kommittén att lagstöd måste finnas både för anskaffande och för utnyttjande av materialet.

Lösningen av det problem som här föreligger bör enligt kommitténs mening inte vara beroende av en tolkning av syftet med RF:s stadgande. Kommittén föreslår att stadgandet i 2 kap. 3 § RF förtydligas så att det klart framgår av stadgandets lydelse att det avser både anskaffande och utnyttjande av avlyssnat material.

Användning av avlyssnat material

I sitt yttrande över betänkandet (SOU 1975:95) Telefonavlyssning har kommittén anförut bl. a. att det vore önskvärt att huvudprincipen för användningen av avlyssnat material utförligare reglerades i lagtext. Kommittén finner det därför mycket tillfredsställande att lagrådet framlagt ett förslag som innebär sådan reglering. Beträffande förslaget närmare utformning vill kommittén emellertid framföra några synpunkter.

Som framgår av kommitténs nämnda remissyttrande delar kommittén i huvudsak de synpunkter om användning av avlyssnat material som uttrycktes i betänkandet. Enligt dessa synpunkter bör vad som framkommer vid telefonavlyssning inte få användas för *utredning* om annan brottslighet än den som har legat till grund för ansökningen om avlyssning. Däremot bör avlyssnat material få utnyttjas för att *förebygga* ett planerat brott, även om brottet inte omfattas av avlyssningstillståndet.

Lagrådet har i likhet med föredragande departementschefen funnit att

användningsområdet bör utsträckas till att under vissa förutsättningar gälla även uppgifter som erhållits vid avlyssning avseende kategorin "annan förekommen brottslighet". Enligt departementschefen bör en sådan användning dock ske synnerligen restriktivt. Lagrådets uttalande att det beträffande redan begångna brott, "oftare är försvarligt att underlåta åtgärd än när enskilda individers väl och ve står på spel eller eljest väsentliga intressen hotas genom brott som förestår", synes vara i linje med den av departementschefen förordade restriktiviteten.

Under förutsättning att stor restriktivitet iakttages beträffande användning av uppgifter avseende "annan förekommen brottslighet" har kommittén inte något att erinra mot den av lagrådet föreslagna regleringen av användningen av avlyssnat material.

Enligt kommitténs mening framstår det som tveksamt om man i ett stadgande som åsyftar att undanröja osäkerhet om tillåtlig användning av avlyssnat material bör införa en bestämmelse med det tånjbara innehåll som givits 21 § tredje stycket punkt 3.

Kommittén anser att man bör lagfästa den av lagrådet nämnda möjligheten att komplettera regleringen genom att förlägga beslutanderätten i fall som avses i punkterna 2 och 3 till riksåklagaren. Härigenom kan man antagas uppnå den åsyftade restriktiviteten i tillämpningen.

I handläggningen av detta ärende har deltagit f. d. justitiekanslern Bengt Lännergren, ombudsmannen Thure Dahlberg, direktören Tage Larfors och hovrättslagmannen Anders Litzén.

På integritetsskyddskommitténs vägnar

Bengt Lännergren

Ulf Widebäck

Konstitutionsutskottets yttrande

1976/77: 1y

över propositionen 1975/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning m. m. såvitt gäller viss grundlagsfråga

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har anhållit om konstitutionsutskottets yttrande över propositionen 1975/76:202 med förslag till nya regler om telefonavlyssning vid förundersökning m. m. och lagrådets yttrande den 7 oktober 1976 över propositionen såvitt gäller den grundlagsfråga som upptagits i lagrådets yttrande. Denna fråga kan i korthet anges gälla om de grundlagsbestämmelser som stadgar skydd mot hemlig avlyssning och liknande förfarande innebär att begränsning i detta skydd måste ha stöd i lag vad gäller såväl själva *anskaffandet* av information på angivet sätt som *utnyttjandet* av material som erhållits genom sådant förfarande.

Till besvarande av justitieutskottets framställning får konstitutionsutskottet, som tagit del av övriga av justitieutskottet inhämtade yttranden i frågan, anföra följande.

Enligt den lydelse som regeringsformen (RF) har fr. o. m. den 1 januari 1977 gäller att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande (2 kap. 6 § RF). Begränsning av detta skydd får endast ske genom lag och får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett det (2 kap. 12 § RF). Ytterligare inskränkningar i möjligheten att begränsa skyddet finns angivna i 2 kap. 12 § samt 15 och 16 §§ RF i dess nya lydelse.

I 2 kap. 3 § RF med den lydelse bestämmelsen haft till årsskiftet 1976-1977 föreskrevs att medborgare var skyddad bl. a. mot att myndighet utsatte honom för intrång i hans teleförbindelse eller för hemlig avlyssning. Av 8 kap. 3 § RF följde, att föreskrifter, som begränsade detta skydd, meddelas genom lag.

Såväl de gällande som de äldre bestämmelserna i RF om skydd mot intrång i teleförbindelser och hemlig avlyssning tar sålunda enligt ordalagen närmast sikte på åtgärder av angivet slag för *anskaffande* av uppgifter om enskild. I motiven till bestämmelserna finns inte något uttalande om att grundlagsskyddet i aktuellt hänseende även avsetts omfatta frågan om *utnyttjandet* av information som erhållits genom förfaranden av ifrågavarande art.

Även om grundlagsreglerna inte uppställer ett direkt krav i berört hän-

seende får det enligt utskottets mening anses bäst överensstämma med syftet med integritetsskyddet i RF att grundläggande bestämmelser ges i lag om hur och i vilken omfattning information som erhållits genom telefonavlyssning får utnyttjas. Utskottet har emellertid inte ansett sig böra ingå på frågan hur en sådan lagstiftning närmare bör utformas.

Utskottet anser sig inte ha anledning att utöver det anförda gå in på de lagstiftningsfrågor som aktualiseras i propositionen och lagrådets yttrande över denna.

Stockholm den 11 januari 1977

På konstitutionsutskottets vägnar

KARL BOO

Närvarande: herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Björck i Nässjö (m), Mossberg (s), Fiskesjö (c), Svensson i Eskilstuna (s), Nordin (c), Karlsson i Malung (s), Schött (m), Gustafsson i Ronneby (s), Kindbom (c), Nyquist (s), fru Hammarbacken (c), fru Cederqvist (s) och herr Tarschys (fp).

Innehållsförteckning

	Sid.
Propositionen m. m.	1
Lagförslag	1
1. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	1
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.	7
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall.....	8
Motionerna.....	10
Utskottet	11
Inledning.....	11
Propositionens huvudsakliga innehåll	11
Ärendets handläggning.....	12
Användningen av uppsamlat material	12
Användningen av tvångsmedel enligt spaningslagen	17
Utskottets hemställan.....	18
Bilaga 1. Lagrådets protokoll	20
Bilaga 2. Remissyttranden	36
Justitiekanslerns yttrande.....	36
Riksåklagarens yttrande	39
Rikspolisstyrelsens yttrande.....	43
Överbefälhavarens yttrande	45
Integritetsskyddskommitténs yttrande	46
Bilaga 3. Konstitutionsutskottets yttrande.....	48